

**DE PONY'S
AAN DE RAND
VAN DE WERELD**

Een verhaal van hoop
en saamhorigheid
op Shetland

CATHERINE MUNRO

NOORDBOEK

Copyright © Catherine Munro, 2022

This translation of *The Ponies At The Edge Of The World* is published by arrangement with Jenny Brown Associates / Maydo Kooy Literary Agency

Oorspronkelijke titel: *The Ponies At The Edge Of The World*

© 2022 Catherine Munro | uitgeverij Noordboek

Omslagontwerp: Holly Ovenden

Vertaling: Erika Venis / Vitataal

Redactie en productie: Vitataal, Feerwerd

Opmaak en omslagontwerp: Indruk Grafisch Ontwerp, Soest

Auteursfoto: Stephen Mercer

ISBN 978 90 5615 945 0

NUR 320

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van uitgeverij Noordboek, postbus 234, 8400 AE Gorredijk, Nederland – info@noordboek.nl.

Het gedicht 'Ponies', waarvan een vertaling is opgenomen, is afkomstig uit *The Land of the Mind* van Robin Munro, © 1975, uitgegeven door J.M. Dent & Sons Ltd en opgenomen met toestemming van de auteur.

Het gedicht 'Swans at Brodgar', waarvan een vertaling is opgenomen, is afkomstig uit *Orkney – Pictures & Poems* van Gunnie Moberg en George Makay Brown,

© 1996, uitgegeven door Robin Baxter Photography en opgenomen met toestemming van de auteur.

Noordboek is onderdeel van

20 leafdesdichten en in liet fan wanhoop bv

www.noordboek.nl

INHOUD

Inleiding	7
1 De aankomst	19
2 Leandra	31
3 Yoda	55
4 Foula	87
5 Pony's met truien aan	113
6 Voorbereiding op de shows	137
7 Het ziekenhuis	163
8 Sugar en Yukon	179
9 Kerstmis	197
Epiloog	219
Dankbetuiging	223

INLEIDING

*H*ET WAS EVEN NA 11 uur 's ochtends en de zon was nog maar nauwelijks op. Van net boven de horizon wierp hij gouden stralen over het ijzige landschap. De kalmte van de nacht had plaatsgemaakt voor een krachtige oostenwind, die gepaard ging met felle hagelbuien in ondoorzichtige, snel bewegende gordijnen die van tijd tot tijd het zicht wegnamen.

Ik liep naar het noordelijke puntje van het eiland. Daar kon je de zee van drie kanten zien. Golven met witte kopjes bewogen onrustig en sloegen vrijwel onafgebroken tegen de rotskust omhoog. De koude wind deed pijn aan mijn gezicht, dus trok ik mijn sjaal dicht om me heen; mijn gehandschoende hand omkleemde stevig de emmer die de wind aan mijn greep dreigde te ontrukken.

Twee shetlanders, een merrie en een veulen, stonden beschut in de luwte van de heuvel en keken toe hoe ik dichterbij kwam.

Ondanks de storm die om me heen woedde, had alles iets heel vredigs. Zo velen voor mij hadden deze weg in dit weer afgelegd, met voer voor hun dieren. Ik voelde hoe mijn voetstappen zich bij die van hen voegden, met de tijd als enige scheidslijn.

De plekken waar we wonen en de landschappen waarvan we houden, vormen een essentieel onderdeel van wie we zijn. Ze spreken tot onze verbeelding, stimuleren onze zintuigen en worden onderdeel van onze ervaringen, van wat we hopen en dromen. De levens van anderen, uit heden en verleden, worden deel van onze ervaringen via de sporen die ze hebben achtergelaten. Een

eenzame lijsterbesstruik, neergezet ter bescherming van een lang verdwenen pachtboerderijtje, een hoed op een hekpaal, hoopvol wachtend op een terugkerende eigenaar, of verse hoefsporen langs de oever van een loch. Dit boek gaat over die verbindingen tussen levens en landschappen, plaats en tijd.

In 2015 vestigde ik me op de Shetlandeilanden, een winderige archipel op 200 kilometer van het Schotse vasteland. Het verhaal van de shetlandpony's is een verhaal van liefde en overleving tegen alle verwachtingen in. De gepekelde en door de wind geteisterde Shetlandeilanden, die op dezelfde breedtegraad liggen als Groenland en waar je nergens meer dan 5 kilometer van de zee verwijderd bent, zijn een plek van uitersten. In de loop van duizenden jaren heeft deze omgeving iedereen die hier leeft gevormd. Gedurende een groot deel van de geschiedenis waren de inwoners volledig afhankelijk van wat hun land voortbracht. Dat land bestond grotendeels uit ruwe, met heide begroeide heuvels, blootgesteld aan de elementen en ongeschikt voor landbouw.

Pony's vormen al duizenden jaren onderdeel van het leven en het landschap van de Shetlandeilanden. Omdat ze op de heuvels zijn blootgesteld aan weer en wind, werden de pony's kleiner, zodat ze meer warmte vasthouden. Hun wintervacht, manen en staart werden dikker, waardoor ze beschermd worden tegen de elementen, en door hun behendigheid en intelligentie konden ze zich beter verplaatsen op zoek naar voedsel en onderdak. Ze waren goedkoop in onderhoud en ondanks hun kleine gestalte ongelofelijk sterk, wat ze onmisbaar maakte voor de plaatselijke pachters. Ze vervoerden mensen, goederen en turf, de enige vorm van brandstof op het eiland.

Sinds de tijd dat de pony's turf naar de pachtboerderijtjes brachten, is er veel veranderd op de Shetlandeilanden. De pony's worden nauwelijks nog gebruikt als lastdier en de boerderijen zijn slechts zelden de belangrijkste bron van inkomen. De pony's uit die tijd, waarvan de namen soms nog steeds de ronde doen, zijn

een terugkerend element in de verhalen die de ponyfokkers mij vertelden. Overal op de heuvels grazen de pony's in kuddes, zoals ze dat al duizenden jaren doen, en de fokkers proberen waardevolle oude kenmerken in stand te houden in de pony's die nu op het eiland worden gefokt. Terwijl het leven op de eilanden verandert, voor mens en dier, versmelten aanpassing en innovatie met mythe en herinnering, want ze zijn onlosmakelijk verbonden met het eiland.

Pony's

Ik keek naar de rij paarden die langzaam, neus tegen staart, door het hek gingen en verder liepen over de door bomen omzoomde weg. Terwijl hun hoefgetrappel wegstierf in de verte, voelde ik hoe de tranen van teleurstelling en frustratie over mijn wangen liepen.

Weekdagen gevangen in stoffige klaslokalen, waar het stof danste in zonnestralen, vol dromen van paarden die me afleidde van de woorden van de docent, verlangend naar dit moment, waarop ik de kans zou krijgen om te rijden. Ik ben hier elk weekend, verzorg de paarden, mest de stallen uit, draag water en werk in weer en wind – in de hoop dat ik mee mag met een tocht als er een plekje vrijkomt. Maar de laatste rit van de dag is net vertrokken. Zonder mij.

Ik ging terug naar de stal en plofte neer naast Max, een oude, grijze highlandpony die ook was achtergelaten. Hij stond naast me en liet zijn hoofd op mijn schouder rusten. Ik werd vervuld van de geur van paard, de aanraking van zijn zachte neus en zijn warme adem, liet mijn hand over zijn nek glijden en trok de losse haren eruit die nog restten van zijn wintervacht. Hij bewoog langzaam zijn hoofd, beet zachtjes in mijn jas en verzorgde mij op zijn beurt.

Niemand kon ons afluisteren, dus praatte ik tegen hem, fluisterde hem mijn zorgen toe die ik nooit goed onder woorden had kunnen brengen. Terwijl hij geduldig luisterde, versmolten onze werelden, en ik voelde dat

hij me begreep. Hij zei dat ik rustig moest blijven, dat de vervelende momenten voorbij zouden gaan en dat alles weer goed zou komen. Het was een geruststelling die ik heel erg nodig had, maar die ik zelden kreeg. Misschien omdat ik niet wist hoe ik erom moest vragen.

Op dat moment beseftte ik niet welke blijvende invloed de liefde voor paarden zou hebben, hoe die zomers met me zouden vergroeien, mijn geest, mijn lichaam en de rest van mijn leven zouden vormen. Altijd wanneer de wind de geur meevoert van paardenmest in de warme zomerzon, voel ik me intens gelukkig, en de zoete geur van grassige adem uit zachte, harige neuzen neemt alle spanning weg. Mijn lichaam reageert al voordat mijn hoofd de prikkels heeft kunnen verwerken.

Als dit de liefde is die lang geleden in een paar zomers ontstond, wat is dan de nalatenschap van langdurige liefde? Van liefde die generatieslang in stand werd gehouden door gedeelde levens, van paard en mens, waarbij die liefde deel uitmaakt van het verhaal van een plek, verstrengeld met het landschap en gedragen op de wind. Dit is de liefde die ik leerde kennen in Schotland, waar mensen en pony's samen thuis zijn, aan het uiteinde van de wereld.

De wind

Ik liep met mijn blik vooruit; de details van winkels en de gezichten om me heen gingen onopgemerkt voorbij. Grijs-betonnen omgeving, onophoudelijke verkeersgeluiden, een nieuwe dag, maar weinig verandering. Terwijl ik wachtte tot ik een drukke weg kon oversteken, ving een plotselinge windvlaag mijn haar. In afwachting van een frisse bries draaide ik mijn gezicht naar de wind, maar er was stilte. De wind had me niets te zeggen – ik stond er los van en de wind stond los van mij. Geschrokken door die gedachte liep ik verder en probeerde ik te bedenken wat dit kon betekenen. Wat had de wind moeten zeggen? En hoe?

Het was mijn eerste wandeling door Glasgow na een week op de Shetlandeilanden, een plek die me had geraakt alsof het een fysieke kracht was. Tijdens mijn tochten over de hoge kliffen van het eiland, waar de wind verhalen met zich mee droeg over onzichtbare, ongenaakbare, ijle plekken, had ik me verbonden gevoeld met het land, de zee en de lucht, had ik ervaren hoe mijn zintuigen tot leven waren gewekt. Herinneringen en een lang vergeten, vluchtig, onmogelijk grijpbaar gevoel van weten dreven op de zilte lucht.

Zoals ik daar stond, in de stille wind van Glasgow, begreep ik dat ik op de een of andere manier, ergens, op drift was geraakt, verloren, was afgedwaald van de paden en plekken die ik liefhad. Het voelde alsof de Shetlandeilanden me riepen, en op dat moment begon ik aan mijn lange, imperfecte reis op weg naar huis.

Mijn kinderjaren waren gevuld met verhalen over het noorden. Mijn grootouders van moederskant kwamen van Orkney en mijn moeder bracht het grootste deel van haar zomers door op de eilanden. Ze vertelde over haar diepe liefde voor de zee en dat haar oudere familieleden haar aanwezigheid op een boot als een ongunstig voorteken zagen omdat ze een vrouw was. De dagen waarop zij, de Jonas, mee mocht op vistochten, behoorden tot haar gelukkigste herinneringen, met de vogels in de lucht en de vissen in de zee. Ze zei altijd dat mijn band met de zee even sterk was als die van haar, en ik had me vaak afgevraagd of ze gelijk had, omdat ik me naast de oceaan het vredigst, het meest mezelf voel. Mijn vader had als jongeman een aantal jaren doorgebracht in Schotland, waar hij op het eiland Fetlar met sneeuwuielen had gewerkt, en ik was opgegroeid met verhalen over eindeloze lichte zomeravonden waarin grote witte vogels boven zijn hoofd scheerden en ernstige ornithologen die het moesten zien te rooien met ‘oude witsnoet,’ een uiterst humeurige shetlandpony. Toen ik 3 jaar was, bezochten we de Shetlandeilanden, waar we veel langer moesten blijven omdat mijn moeder was gevallen en haar knie had verbrijzeld op het afgelegen

eiland Papa Stour. Terwijl zij in het Gilbert Bainziekenhuis lag, verkende ik met mijn vader de eilanden, een zomer vol zeevogels, wilde bloemen en oude ruïnes.

Toen mijn man Steve werd uitgenodigd voor een bruiloft op de Shetlandeilanden, wilde ik er graag weer naartoe. Zodra we op de luchthaven van Sumburgh waren geland, overviel mij een ongelooflijk gevoel van geschiedenis die aanwezig en zichtbaar was in het landschap, wat tot leven kwam in de gesprekken van de wind. Het voelde zowel vertrouwd als vreemd, opwindend, maar ook vredig. De bruiloft was totaal anders dan enige andere bruiloft die ik ooit had meegemaakt: twee dagen feest met familie, vrienden en de bredere gemeenschap. Ik kwam als buitenlander, maar werd welkom geheten als een vriend. Toen de week voorbij was en we moesten terugkeren naar Glasgow, werd ik overweldigd door een intens verdriet en wilde ik niet aan boord gaan van het vliegtuig.

De Shetlandeilanden zijn een aparte plek, verbonden met, maar ook gescheiden van de rest van Groot-Britannië. Oorspronkelijk maakten de eilanden deel uit van het Noorse koninkrijk, een periode die door veel mensen wordt beschouwd als een gouden tijdperk van voorspoed en geluk, dat cruciaal was voor het ontstaan van een afzonderlijke Shetlandcultuur. De relatie met Schotland is wat tweeslachtiger. In 1469 gaf de koning van Denemarken Orkney en de Shetlandeilanden in onderpand aan Schotland, omdat hij niet genoeg geld had voor een bruidsschat voor zijn dochter. De schuld werd nooit vereffend en de eilanden maken sindsdien deel uit van Schotland. De Schotse overheersing was koloniaal, met *lairds* die het land en de arbeiders uitbuiten. Dat de inwoners van de Shetlandeilanden weerstand konden bieden aan die onderdrukking en hun eigen cultuur hebben weten te behouden, wordt nog altijd geroemd als een voorbeeld van de oude volksaard van de Shetlandeilanden.

Ook nu nog is deze Vikingidentiteit heel sterk aanwezig. Oudnoorse woorden en beelden zijn overal – van de namen van

straten, huizen en boten tot de spectaculaire bootfestivals die de donkere winteravonden verlichten. Naast al die baarden en bijlen schitteren de ruiten en distels door afwezigheid. Deze Schotse symbolen worden op de Shetlandeilanden als irrelevant gezien, als representatie van een afzonderlijke geschiedenis en soms zelfs als bewijs voor ongewenste inmenging. Toen overal op de eilanden toeristische wegwijzers werden geplaatst met daarop het distellogo van *Visit Scotland*, werd dat hinderlijke onkruid door lokale bewoners verwijderd. Ook tegenwoordig zijn er, op een plek die verder niet wordt geplaagd door graffiti, nog maar weinig wegwijzers waarop de distel niet is verdwenen onder spuitlak.

Nog altijd laat het me niet los dat de Shetlandeilanden zo aan me trokken en dat één bezoekje de loop van mijn leven zo ingrijpend heeft veranderd. De mensen hier zeggen vaak dat de eilanden deel van hen uitmaken, dat ze in hun bloed zitten en dat de eilanden altijd hun thuis zullen zijn, waar ter wereld ze zich ook bevinden. Het landschap, de dieren en de geschiedenis zijn verweven met hun bestaan. Dat is volkomen anders dan wat ik ken van toen ik opgroeide: mijn ouders en grootouders hebben altijd een zwervend bestaan geleid en overal in Schotland gewoond, waar ze zelden ergens lang bleven. Als mensen me vragen waar mijn thuis is, heb ik niet meteen een antwoord klaar.

Mijn jeugd had altijd iets tijdelijks. Op mijn elfde had ik in zes verschillende huizen gewoond en was ik drie keer van school veranderd. Als ik bij klasgenoten over de vloer kwam, was ik altijd verbaasd over de tekenen van een jarenlang verblijf binnen dezelfde muren: meubels die door grootouders waren gemaakt, streepjes op deurkozijnen die de lengte van kinderen aangaven. Mijn familie liet nooit zulke sporen achter.

Mijn gevoelens over dat voortdurende verhuizen en ontwortelen variëren. Soms voel ik een diep verlangen naar vastigheid en de vertrouwdheid en veiligheid die dat zou kunnen bieden, maar tegelijkertijd voel ik altijd een zekere rusteloosheid, een verlangen

om te reizen en nieuwe plekken te ervaren, en de angst om ergens te blijven plakken. Ondertussen zat ik vast in een stad en kon ik geen baan vinden, afgezien van slecht betaalde tijdelijke contracten. Financiële onzekerheid, een studieschuld en hoge kosten van levensonderhoud maakten dat ik het hoofd nauwelijks boven water kon houden en leefde voor de weekenden wanneer ik de stad kon verlaten en met mijn tentje over de heuvels en langs de kust kon lopen, om zo even te ontsnappen. Maar dat moment in de wind zei me dat dit niet genoeg was, dat er iets moest veranderen.

Rond diezelfde tijd herlas ik *The Perception of the Environment* van Tim Ingold, waarin hij schrijft dat ‘doordat we erin leven, het landschap evenzeer een deel van ons wordt als wij van het landschap’. Ik vond het zo’n mooi citaat dat ik meer boeken las over de diepgaande maatschappelijke en wederkerige band die kan bestaan tussen mensen en landschappen en dieren. De beschrijvingen van andere werelden dan die van de mens, die waren ontstaan door alledaagse relaties, zetten me aan het denken over mijn eigen veranderende band met plaatsen. Mijn hele jeugd had ik gepraat met planten en dieren, vreugde en verwondering gevoeld over de natuur, stranden en bossen verkend, en me er volledig thuis gevoeld, terwijl ik steeds in wisselende huizen woonde. Zonder dat ik me daarvan bewust was geweest, waren die relaties in de loop van de tijd minder geworden en was de natuur een plek geworden waar ik op bezoek kwam in plaats van dat ik me er thuis voelde. Kwam dat omdat ik ouder was geworden en vereiste het volwassen worden dat ik de levende natuur achter me liet? Of was ik een essentieel onderdeel van mijn wezen kwijtgeraakt? Het was een geleidelijk en vrijwel onopgemerkt proces geweest, totdat ik die intense band had gevoeld met de wind op de Shetlandeilanden.

Met mijn man Steve verhuisde ik naar Aberdeen, voor een onderzoeksmaster waarvan ik hoopte dat hij zou leiden tot een promotieonderzoek waarvoor ik naar de Shetlandeilanden zou moeten verhuizen om deze ideeën beter te bestuderen. Ik had het

ongelofelijke geluk dat ik binnen het project Arctic Domus van de vakgroep Antropologie onderzoek mocht doen naar shetland-pony's. Een multidisciplinair team wilde het idee van domesticatie vanuit een nieuw oogpunt bekijken, door onderzoek te doen naar de relatie tussen mens en dier in noordelijk gelegen plekken.

Domesticatie wordt van oudsher gezien als het moment in de geschiedenis waarop de mens leerde dieren en landschappen te beheersen. Het wordt vaak in verband gebracht met een scheiding en commodificatie van de natuur. Ooit werd dit geprezen als een stap van de mens in de richting van beschaving, maar tegenwoordig wordt het grotendeels als schadelijk beschouwd. De uitbuiting en het geweld van de industriële landbouw brengen ondenkbare schade toe aan dieren en ecosystemen, verminderen de biodiversiteit en versnellen de klimaatverandering. Die processen zijn ook schadelijk voor onszelf, omdat we de natuur als hulpbron zijn gaan beschouwen, als iets waarmee we winst kunnen maken, in plaats van als iets dat we moeten begrijpen en respecteren, dat we moeten liefhebben en dat ons op zijn beurt kan liefhebben. Het thuis dat ik hier beschrijf en dat is ontstaan door de relatie tussen mensen, pony's en het landschap op de Shetlandeilanden, heeft een heel specifieke ligging. Maar we wonen allemaal in één en dezelfde wereld, en de manier waarop we dat doen, beïnvloedt uiteindelijk ook onze planeet.

Als we worden tot wie we zijn door ons samenleven met anderen, raken we geïsoleerd wanneer we al die mogelijke relaties met landschappen en dieren tot stilte manen. Dan voelen we ons afgezonderd van de werelden waarin we leven, en geen onderdeel van een voortdurend, betrokken, maatschappelijk leven. Daarom wil ik een ander verhaal vertellen over domesticatie en ons thuis. Een thuis dat samen met de dieren is gevormd op basis van liefde, respect en dankbaarheid, en waarin de ponyfokkers van de Shetlandeilanden actief mogelijkheden scheppen voor gedeelde levens door hun werkwijze. Wanneer mensen de zomers op de Shet-

landeilanden buiten doorbrengen met veulens die de volgende generatie eilandpony's zullen vormen, en wanneer de winterstormen verhalen met zich meedragen over overleven in het verleden en de hoop op een onbekende toekomst, dan wordt dit land werkelijk onderdeel van lichaam en geest. Deze verbindingen zijn sociaal en wederkerig. Door hun liefde en de manier waarop ze dagelijks de natuur waarnemen, beïnvloeden mensen het land en de dieren, en merken ze hoe die liefde wordt beantwoord door het landschap, hun thuis.

Wanneer we weten hoe we moeten kijken en luisteren naar de levens om ons heen, ze moeten waarnemen en erop moeten reageren, wordt de wereld die we bewonen een socialere en liefdevollere plek. Voordat de aarde, de zee en de lucht tot ons kunnen spreken, moeten we leren hoe we moeten luisteren. De manier waarop we spreken over en met het land en de dieren beïnvloedt onze relatie met dat land en die dieren, bepaalt de mogelijke gesprekken en transformeert de werelden die we bewonen. De Shetlandeilanden zitten niet in mijn bloed, er is geen plek met de herinnering aan generaties van mijn familie, ik heb er geen wortels. Maar zodra ik mijn nieuwe leven op de eilanden begon, voelde ik me meer verbonden met de werelden om me heen. Ik begon te beseffen dat thuis niet alleen een plek is, maar ook een reis. Die reis gaat altijd door – zelfs voor degenen die hun thuis hebben gevonden, die kunnen aanwijzen waar en wat dat is, die misschien zelfs hun stamboom generaties terug kunnen herleiden. Want thuis is een relatie, een manier van bestaan, een voortdurende vorm van communicatie en wederkerigheid die wordt geschapen en herschapen door het leven.

Pony's

door Robert Munro

Maar voor de ware stam moet je terug naar Shetland.
Ze verpappen in Frankrijk en het grasland van Suffolk.
Het ras verslapt.

Ze kunnen niet zonder de wind
weidegrond onder de hoeven,
een hap schrale heide
van de rots geschraapt
de smaak van bloemen

en de zoute striemen van een Viking kracht vijf
om ze in de benen te krijgen.

Ze zijn als vuur: je houdt ze niet tegen.
Maar anders dan vuur zijn ze snel tevreden
met een andere constellatie
een ongerepte smaak
eenzelfde oude wereld.